

Kuben på bilder er en kubikkmeter og inneholder 850 bøker beslaglagt fra jøder i Berlin i nazitiden. Bøkene i hyllen er uten personlige kjennetegn, mens mange andre har både håndskrevne navn, hilsener eller er merket med personlige ex libris.

FOTO: INGRID BREKKE

Stjålne bøker til utlån

Den som låner en gammel bok på et tysk bibliotek, risikerer å stå med tyvegods i hånden. En million beslaglagte bøker fra nazitiden er fortsatt del av samlingene.

INGRID BREKKE

Berlin

At nazistene brente bøker, kjenner vi alle til – men de gjorde mye mer enn det. De stjal og beslagla både enkeltbøker og hele biblioteker, anslagsvis røvet de omkring fire millioner eksemplarer fra mange land. De fleste ofrene var jøder, men også sosialdemokrater, kommunister og andre opposisjonelle ble fratatt bøkene sine – enten når de dro i eksil eller ble sendt til konsentrasjonsleire. De verdifulle bøkene havnet gjerne på private hender, mens de helt vanlige for eksempel endte i tyske biblioteker. Den dag i dag er det gjort lite for å spore opp de én million bøker forskerne tror finnes her.

Utstilling. Men det finnes unntak: På Zentral- og Landesbibliothek i Berlin er det nå en utstilling av 1000 slike bøker. Omtrent 40 000 bøker tatt fra berlinske jøders boliger skal ha funnet veien til dette bestemte biblioteket, ca. 2000 er nå identifisert. Da de opprinnelig ble

tatt inn, ble de merket J for «juden», men etter krigen ble bokstaven gjerne omskrevet til G for «geschenk»: gave.

Den engasjerte bibliotekaren Detlef Bockenmann har gjennomført deler av samlingen, og blant annet laget en oversikt over bøkene personlige kjennetegn. For dette er bøker fra en tid da bøker var mer kostbare og spesielle eiendeler enn i dag, og det var vanlig å ha navnet sitt i dem. Dersom boken var en gave, kom de gjerne med hilsener, og mange hadde dessuten sitt eget ex libris, et spesielt stempel eller merke som viste at dette var din bok.

Sporløst borte. Tyske myndigheter har i mange år arbeidet med å identifisere, erstatte eller tilbakelevere beslaglagte gjenstander, men fokus har vært på de store og kostbare kunst- og kulturskattene. Når det gjelder bøker ble det for eksempel i fjor høst returnert 75 bøker til Thomas Mann-arkivet i Zürich. Nazistene fikk tak i omtrent en tredjedel av den store forfatterens privatbibliotek i 1933, etter at han reiste i eksil. Familien klarte å bringe resten i sikkerhet.

Tristere er historien både om filosofen Walter Benjamin og om hans bibliotek. Selv flyktet han fra Berlin til Paris. Halve biblioteket ble igjen i leiligheten hans i Berlin, mens den andre halvparten ble fraktet til Danmark av Bertolt Brecht, og

senere ettersendt til Benjamin. Da tyskerne invaderte Frankrike, flyktet Benjamin videre, men begikk selvmord på grensen til Spania i 1940. Ingen av bøkene hans er senere funnet igjen.

Internasjonal avtale. I 1998 underskrev 44 land en avtale om å forsøke å identifisere kunstverk som ble beslaglagt i nazitiden og finne frem til løsninger. Den såkalte Washington-avtalen forplikter ikke bare kunstmuseer, men også arkiver og biblioteker.

– Vi må bare innrømme at våre forgjengere i biblioteket har beriket seg gjennom jødeforfølgelsen, sa bibliotekdirektør Claudia Lux da utstillingen ble åpnet for jul. – Dette kan vi ikke rette opp, men det minste vi kan gjøre er å dokumentere urettferdigheten.

Hun benyttet også anledningen til å si at Senatsbiblioteket er blant dem som har mye å ta fatt på.

Personlig. Bokutstillingen er svært beskjeden, i en slitt foyer, og uten andre virkemidler enn bøkene selv og forstørrelser av ex libris'er. Effekten er desto sterkere – om den økonomiske verdien av disse bøkene var og er lav, understrekes det menneskelige og personlige. Man kan være svært glad i en bok.

Samtidig signaliserer også disse litt fattigslige omgivelserne hvor lavt dette feltet egentlig

blir prioritert: Da forskere i 2004 sendte brev til 600 biblioteker for å få tilbakemeldinger på hvordan det sto til, svarte bare ti prosent. Og hittil er det bare 14 biblioteker som har laget en offisiell fortegnelse over tyvegodssett sitt. Heller ikke store institusjoner som universitetsbibliotekene i Frankfurt og Heidelberg har tatt grep, skriver Der Spiegel.

Kontroversielt. Årsaken blir gjerne oppgitt å være ressursmangel, for å gjøre dette riktig, må nemlig bøker fra et langt tidsrom systematisk undersøkes. Samtidig er ikke alltid viljen heller til stede. Forskeren Arno Barnert forteller at en sjef anbefalte ham å ikke gjøre nazi-tyvegodssett til tema for sitt doktorarbeid. Å «skite i eget reir» ville ikke gi ham hverken venner eller jobb. Han gjorde det likevel.

– Det å dokumentere historien til de bøkene som ble ervervet i nazitiden, er en grunnleggende oppgave for bibliotekarene, et etisk spørsmål, sier han.

I tillegg til at både bibliotekarer og lånerne gjerne vil vite hva slags bøker man har med å gjøre, er det fortsatt mulig at noen av bøkene igjen havner på rette hender. En overlevende fra konsentrasjonsleirene som nå bor i USA, kjente igjen en barnebok på et bilde til artikkelen i Der Spiegel og tok kontakt. Nå har han fått boken sin tilbake.

ingrid.brekke@aftenposten.no

Forskere publiserer mer

Norske forskere publiserer artikler som aldri før.

Tellekantsystemet har mye av æren, ifølge eksperter.

ROLV CHRISTIAN TOPDAHL

I en svensk rapport om forskning og publisering i Norden i tidsrommet 1998-2006 går det frem at den vitenskapelige produksjonen har hatt større vekst i Norge enn i resten av Norden.

– Tellekantsystemet kan ta om lag halvparten av æren for denne utviklingen. Tellekantsystemet har ført til en mer motivert og fokusert forskningskultur som igjen har stimulert forskere til å publisere mer, sier Gunnar Sivertsen, forsker i NIFU STEP.

Også administrerende direktør i Forskningsrådet, Arvid Hallén, tror innføringen av tellekantsystemet har bidratt til utviklingen.

– Dette er veldig positivt. Vi har hatt den beste utviklingen, og Norge er et av få land som har økt sine publikasjoner relativt sett etter at Kina for alvor har begynt å hevde seg, sier han.

Tellekantsystemet ble innført i 2006, men grunnlaget ble lagt i Kvalitetsreformen som ble iverksatt i 2003. Antall publiserte artikler telles og gir penger til forskningsmiljøer deretter. Artikler som trykkes i prestisjetunge tidsskrifter belønnes mest.

– Men er det nødvendigvis av høy kvalitet det som publiseres?

– Det ligger en kvalitetssikring i det at disse målingene baserer seg på anerkjente tidsskrifter. Publisering er svært viktig, men det er også viktig at forskning bidrar til samfunnet på andre måter, sier Hallén.

Raino Malnes, professor i statsvitenskap ved Universitetet i Oslo, har siden innføringen av Tellekantsystemet vært en markant kritiker av ordningen.

– Man kan ikke bedømme kvaliteten på norsk forskning ut fra telling av antall publikasjoner, sier han.

– Men det er vel her snakk om anerkjente tidsskrifter som ikke trykker hva som helst?

– Hver eneste gang en artikkel kommer på trykk, må man bedømme den individuelt. Innenfor fag jeg kjenner, kan man finne middelmådige og dårlige artikler i prestisjetunge tidsskrift, sier Malnes.

rolv.christian.topdahl@aftenposten.no

Band of Horses kommer til Øya

I går ble det klart at amerikanske Band of Horses er bekrefte til den kommende Øyafestivalen i Oslo i august.

Band of Horses står bak albumene *Everything All The Time* (2006) og *Cease To Begin* (2007).

Og i år kommer den tredje platen. I 2006, spilte Band of Horses i Middelalderparken. Siden den gang har Band of Horses fått et stadig større publikum – også her i landet. (NTB)